

Krúdy Gyula portréja 1925-ből (Diskay felvétele)

Életrajz legalábbis kétféle van: az egyszerűbb, a külsődleges szép sorjában elmondja, hogy az író 1878. október 21-én született Nyíregyházán, nagyapja 1848–49-ben hős honvédkapitány volt, a komáromi vár utolsó védőinek egyike, apja tekintélyes ügyvéd, anyja az idősebb Krúdy szegény kis cselédlánya: aztán következik az író gyermek- és ifjúkorának, későbbi pályafutásának részletes taglalása, szerelmeinek, barátainak felsorolása, intim részletek és pletykák, valóság és mendemondák ügyes vegyítése, majd a drámai vég: a beteg, elszegényedett, öreg és magányos író végnapjai, halálának, és elhunytá 1933. május 12-én, élete ötvenötödik évében.

A másik, a lélek önéletrajza, amely sokmindenben párhuzamos ugyan az előbbivel, de nem azonos vele: igazabb, mélyebb, őszintébb, teljesebb. De persze — ezt se feledjük — „szerepjátzóbb” is. Az őszinteség és a szerepjátzás nem mond ellent egymásnak. (Ha ellentmondana: hogyan tarthatnánk bárkit is nagy színesnek?!) Az egyszerű, a külsődleges önéletrajzzal szemben ez a másik, a bensőséges, az áttételes: igaz, bonyolultabb. De közelebb visz az író megértéséhez, mint az adatok tömkelege. — Krúdy több „semleges” önéletrajzot írt, kurta néhány mondatban, s írt hosszabbat is, amelyben kitért családjá történetére. De hát ez mind merő adat- és emlékrejtálás, még akkor is, ha igen színes és élvezetes, sőt, telistele van anekdotákkal. Az igazi, a legbensőbb „lelki” önéletrajza: az „N. N.” c. kisregénye.

Krúdy — tudatos művészi fogással — még a névtelenség túl is igyekszik eltávolítani magától regénye „ismeretlen hősét”, amikor a rövid, kétoldalas bevezetésben a világtól „lemaradt pasasérok”, a molytete bundás múlt századi öregurak kosztümjébe öltözteti önmagát. Igen: önmagát, mert hiszen már az első fejezetben átvált az egyes szám első személyre, s arról az ódon nyíregyházi Krúdykúriáról kezd mesélni, ahol született. S a mottó is árulkodó: Emlékeül ifjúságomnak. Még árulkodóbbak a kisre-

génynek azok a részei, amelyekben nagyapjáról, nagyanyjáról, szüleiről és egész családjáról vall, leplezetlen nyíltsággal és mindenben azonosíthatóan a külsődleges életrajzzal.

Schöppflin Aladár — nem ok nélkül — Krúdy „gordonkázását” emlegette. Az „N. N.” viszont elejétől végig a Tücsökzenére épül. Prózában persze, de jóval Szabó Lőrinc előtt. S talán nem tévedünk, ha erről Dickens jut az eszünkbe, aki éppen Krúdy korának — az angol Viktória-kornak — volt a kedvenc regényírója. („A tűzhely tücsöke”, amire gondolunk, igen gyatra írás ugyan, s Krúdynak még ötletet sem adhatott, de tudjuk: Dickenset nagyon szerette, és minden magyarul megjelent művét elolvasta...)

Dickens, Jókai, Walter Scott, sőt E. T. A. Hoffmann: érzelmesség és romantika, amelyhez kemény társadalombírálat és gyilkos ironia járult (ebben viszont Thackeray hatása is érvényesült), s Puskin és Turgenyev. Belőlük gyűrődött volna össze a hatalmas Krúdy-életmű? E páratlan kincsek több mint száz-kötetnyi garmadája? Szó sincs róla! Hisz ilyen joggal föllelgethetnénk mindazokat a korábbi és későbbi nyugati írókat, akiknek műveiről Krúdy szinte semmit sem tudott: Nerval, Emily Brontë, Proustot, Virginia Woolfot, Valéry Larbaud-t és másokat, hivatkozhatnánk az Ezeregyéjszaka meséire (ahonnan a „Szindbád” nevet vette). Ady vagy Móricz éppoly jól tudta, mint ahogy mi is tudjuk ma már: Krúdy minden ízében magyar, eredeti, utánozhatatlan, s igazában nem is érthető még tökéletesen másból, csak az akkori magyar valóságból. És mégis, vagy éppen ezért: európai. Nem múlt századi, ma is a mi korunk írója. Ha művei jó részében mesevilágot teremt is a köznapiságból, ha nosztalgikusan vágyódik is vissza a századvég, a saját fiatalsága korába vagy még régebbre, a biedermeierbe, ha sokszor bele is téved a — nála sosem giccses — szentimentalizmusba —, ha szerencsétlen, kártyás, italos, hajótörött alakjai (többnyire épp a becsületesekek, az eszményeket keresők) afféle „méla Jacques”-ként — Shakespeare egyik legrokonszenvesebb figurája! — bolyonganak is az álmok ardenes-i erdejében: Krúdy maga, emberként és íróként sem volt soha érzélgős, kemény, tisztán, keserűen és fölügyenés nézett szembe korával: a sivár, mohó, korrupt és kíméletlen kapitalizmussal, imperializmussal, a háborús uszítókkal, a régen levitézlett úri osztállyal (amelyből — bár gyerekkora óta ellenségeként — maga is származott!), s főleg az első világháború után, élete utolsó

Száz éve született

Emléksorok az élő Krúdy Gyuláról

Krúdy óbudaí otthonában Zsuzsa lányával 1932-ben

két évtizedében kíméletlenül le is leplezte, eltélve öröklítette meg korát.

De ez még mindig csak a felszíne — ha úgy tetszik: a látványosan realista része életművének. Krúdy, aki (különc alakjai szenvedésein, tébolyain, lázain, ritka örömen s még ritkább boldogságán, sokkal gyakoribb boldogtalanságán merengve) szinte minden művében az Időt akarja megállítani — nem visszaforgatni! —, az emberi lélek alvilági mélységeibe hatol le, szinte mitikus ősködök-

be, Freud és Jung mély lélektani kutatásairól mit sem tudva, éppúgy, ahogy Dosztojevskij sem sokat tudott a modern pszichológiáról, s mégis a máig legérvényesebb lélekrajzot adta az egészséges emberi lélektől kezdve a legbetegebbig, egészen a szélsőséges patológiáig.

Krúdyt ma sem ismerjük eléggé, sőt: sok szempontból félreismerjük. A XX. századi európai regény legnagyobb kísérletezője és — hangban, stílusban, módszerben — egyik megújítója volt.

Gordonka? érzelmesség? líra és álmodozás? Tücsökzene?

... Szép

piros sárkány repült a rét fölött...
S te is ott voltál mindenütt, tücsök!
s mint akkor s mint szirének éneke,
hív partra szállni a tücsökzene.

(Szabó Lőrinc)

Piros sárkány, amely száll a rét fölött, és a szirének éneke, amelyet Odüsszeusz csak az árbochoz kötözve mert meghallgatni — s hozzá a tücsökzene: hát nem ez volt Krúdy világa?!

Az „N. N.”, ez a virtuális önéletrajz tele van „tücsökjelkessel”. A tücsök volt a dajkám — ez a címe az első fejezetnek. A másodiké: Hol lakott a tücsök? A továbbiak: A tücsök művészete, A tücsök őszi látogatása, A két lábú tücsök (ez maga Krúdy!), A tücsök szomorkodik, Tücsök és anyja, aztán egy betétnovella: Sívógó tücske, Az igazi tücsök, Az öreg császár véleménye a tücsök apjáról, A környékbeli tücskök, A régi szélmalom tücske. — Mindössze

két fejezetből maradt ki a tücsök: A téli hajnal csodái és Milyen a lyuk?

Sokáig soroltam a tücsköket? — Csupán fel akartam hívni rá a figyelmet: Krúdy nagyon tudatosan szerkesztett minden művében, s a legkisebbnek látszó jellegzetesség sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Realista is volt, impresszionista, expreszszionista is, de legfőképpen költő, a legnagyobbak közül való. Magányosan próbálta végig a modern próza dallamváltozatait, ebben is, mint a szerelemben, valami sohanemvoltat, valami tökéleteset, álomszerűen szépet keresett. S mi — teljes életműve ismeretében — úgy véljük: rá is talált.